

Laura Płatkowska-Prokopczyk, Jacek Pieczonka

Uniwersytet Opolski

e-mail: mpieczonka@o2.pl

ZRÓŻNICOWANIE OFERTY INSTYTUCJI KULTURY JAKO EFEKT DYWERSYFIKACJI ŹRÓDEŁ ICH FINANSOWANIA

THE EXTENSION OF CULTURAL INSTITUTIONS OFFER AS A RESULT OF FINANCING SOURCES DIVERSIFICATION

DOI: 10.15611/nof.2015.3.06

Streszczenie: Współcześnie można zaobserwować odejście od postrzegania kultury jedynie przez pryzmat wartości autotelicznych i dostrzeganie w niej walorów bardziej użytkowych. Wskutek tego procesu kulturę zaczęto postrzegać jako dźwignię rozwoju społecznego w bardzo zróżnicowanych wymiarach – począwszy od budowy kompetencji, poprzez tworzenie więzi lokalnych i wsparcia dla wykształcania się podmiotowej tożsamości, na kreowaniu spójności społecznej skończywszy. Jednocześnie instytucje kultury często borykają się z problemem ograniczonych zasobów finansowych koniecznych do pełnienia funkcji, do której zostały powołane. Celem artykułu jest przedstawienie możliwości finansowania instytucji kultury w kontekście ograniczenia źródeł finansowania działalności statutowej przez rozszerzenie oferty produktowej. Badania literaturowe oraz dane statystyczne potwierdzają postępujący proces decentralizacji źródeł finansowania instytucji kultury. Rządy oraz samorządy nadal pozostają największym wsparciem kultury w porównaniu z innymi sektorami. Mimo to wszystkie trzy sfery – rząd, rynek i trzecia sfera (*non profit*) – działają jednocześnie i ich przenikanie jest bardziej regułą niż wyjątkiem. Aby zachęcić rynek i trzecią sferę do finansowania przedsięwzięć kulturalnych, instytucje kultury powinny rozszerzyć ofertę o produkty mniej standardowe (klasyczne), dostosowane do szerszej grupy odbiorców. Przedstawiony projekt jest przykładem wykorzystania źródeł finansowania zadań realizowanych przez instytucje kultury niezwiązanych z działalnością, do której prowadzenia jednostka została powołana. Instytucje kultury stoją w obliczu ograniczeń źródeł finansowania, a jednocześnie posiadają zasoby, które umożliwiają prowadzenie nietypowej aktywności z wykorzystaniem atrakcyjnych dla odbiorcy środków wyrazu. Dzięki tym środkom instytucje te mogą w ciekawy sposób przekazywać treści społeczne, w tym edukacyjne i integracyjne.

Słowa kluczowe: źródła finansowania, instytucje kultury, dywersyfikacja.

Summary: Nowadays the perception of culture only through the prism of autotelic values and noticing "more useful values" in it is not the only one. As a result of this process culture is seen as a "lever" of social development in a variety dimensions – from building of competence through the creation of local ties and support of personal identity formation, to the creation of social cohesion. At the same time cultural institutions often struggle with limited financial

resources necessary to fulfill the role for which they have been established. The purpose of this article is to present the possibilities of cultural institutions financing in the context of the limitations on sources of funding statutory activities by broadening their product range. Literature research and statistical data confirm the progressive process of decentralization of cultural institutions funding. Governments and local governments still remain the largest support of culture in comparison with other sectors. Still, all three spheres – the government, the market and the non-profit sphere – operate simultaneously and their penetration is rather the rule than the exception. To encourage the market and the third sphere to finance cultural projects, cultural institutions should extend the range of products by less standard (classical) product adapted to the wider audience. The presented project is an example of using the sources of financing tasks performed by cultural institutions not connected with the activities they have been established for. Cultural institutions are facing funding limitations and yet have the resources which enable the unusual activity using attractive means of expression for the customer. Owing to these measures, these institutions can deliver social (including educational and integrational) content in a very interesting way.

Keywords: financing sources, institutions of culture, diversification.

1. Wstęp

Stwierdzenie, że kultura jest głównym składnikiem rozwoju gospodarczego, sięga co najmniej czasów Maxa Webera, który widział kulturę jako siłę napędową w rozwoju gospodarczym [Gorodnichenko, Roland 2010, s. 1]. Współcześnie można zaobserwować proces przewartościowania dotychczasowych paradygmatów. Wśród nich jest odejście od postrzegania kultury jedynie przez pryzmat wartości autotelicznych i dostrzeganie w niej walorów bardziej użytkowych. Wskutek tego procesu kulturę zaczęto postrzegać jako dźwignię rozwoju społecznego w bardzo zróżnicowanych wymiarach – począwszy od budowy kompetencji, poprzez tworzenie więzi lokalnych i wsparcia dla wykształcania się podmiotowej tożsamości, na kreowaniu spójności społecznej skończywszy. Jako przejaw zmiany podejścia do kultury można potraktować zainteresowanie sektorami kreatywnymi jako nowymi motorami rozwoju gospodarczego (aspekt ekonomiczny) oraz zmian społecznych (aspekt społeczny). Kultura, budująca podmiotowość człowieka, rozwijająca tożsamość, otwartość, kształtująca postawy współpracy czy wyzwajająca kreatywność, uwalnia rezerwy, bez których trudno będzie osiągnąć rozwój na miarę aspiracji i przejść od przysłowiowego podwykonawcy do kreatora i integratora nowych rozwiązań, pomysłów i produktów. Tak rozumiana kultura nie może być postrzegana jedynie przez pryzmat kosztu, ale powinna być rozumiana jako inwestycja. Zasadniczą cechą takiego, nowego podejścia jest nastawienie kultury na osiąganie często niewymiernych czy też niemierzalnych celów. Jednym z najistotniejszych jest kształtowanie miękkich kompetencji (kapitału społecznego, budowanie tożsamości czy wzrost kreatywności). Działania powiązane z kulturą stanowią ważne ogniwo procesu formowania (uzyskiwania wartości) i zdobywania przez ludzi często podstawowych

kompetencji, takich jak kreatywność. Pozwalają one także na kreowanie przestrzeni publicznej i odpowiednich postaw w stosunku do niej oraz integrację lokalnej społeczności i budowanie jej tożsamości [Szultka, Zbieranek 2012, s. 7]. Usługi społeczne, stanowiące przedmiot zarządzania i finansowania lub tylko refundowania i nadzorowania przez jednostki sektora publicznego, należą do tej kategorii zadań publicznych, które są objęte procesami decentralizacji terytorialnej i w przeważającej części są przekazywane do wykonania jednostkom samorządu terytorialnego. Zgodnie z zasadą subsydiarności najbardziej powszechne zadania (oświata i wychowanie stopnia podstawowego, biblioteki, ośrodki kultury, tereny rekreacyjno-sportowe) sytuowane są z reguły na szczeblu podstawowym.

Celem tekstu jest przedstawienie możliwości finansowania instytucji kultury w kontekście ograniczenia źródeł finansowania działalności statutowej przez rozszerzenie oferty produktowej. W artykule zostaną przedstawione przykłady źródeł finansowania działalności instytucji kultury w wybranych krajach. Zawarto w nim dane liczbowe dotyczące finansowania instytucji kultury w różnych przekrojach, co poparto stosownymi egzemplifikacjami. Wskazano przykład wykorzystania źródeł finansowania z RPO WO na realizację projektu edukacyjnego dotyczącego ochrony bioróżnorodności prowadzonego przez Filharmonię Opolską, Teatr im. Jana Kochanowskiego, Muzeum Wsi Opolskiej i województwo opolskie.

2. Źródła finansowania działalności instytucji kultury w USA i wybranych krajach UE

Tematyka pozyskiwania źródeł finansowania działalności kulturalnej i ich dywersyfikacji w krajach Europy Zachodniej jest podejmowana już od dawna. W związku z tym od dziesięcioleci struktura źródeł finansowania działalności kulturalnej prowadzonej przez instytucje kultury podlega ewolucji. Instytucje te w finansowaniu swojej działalności korzystają z montażu finansowego złożonego ze źródeł, które stanowią: budżet państwa, budżet jednostek samorządowych, fundacje, stowarzyszenia, wsparcie podmiotów gospodarczych i osób fizycznych.

Badania przeprowadzone w listopadzie 2006 r. na zlecenie Komisji Parlamentu Europejskiego ds. Kultury i Edukacji obrazują, w jaki sposób finansowana była kultura w krajach Unii Europejskiej w latach 2000-2005. Zwrócono w nich uwagę, iż z reguły uwaga skoncentrowana jest na finansowaniu publicznym, ignoruje się zaś inne możliwe źródła finansowania (rynek czy trzecią sferę, czyli sektor *non profit*), a tym samym inne możliwości rozwoju polityki kulturalnej.

Podkreśla się swoistą cechę ekonomiczną kultury: prawdopodobieństwo, że sposób finansowania kultury wpływa na jej wycenę i funkcjonowanie. Sposób finansowania ma związek z organizacją instytucji kulturalnych, a zwłaszcza wpływa na ocenę dóbr kultury i ich waloryzacji. Dlatego w dokładnych analizach finanso-

wania kultury należy wziąć pod uwagę połączenie zasobów sektora publicznego, prywatnego i organizacji *non profit*.

Wyróżnia się trzy główne źródła finansowania sztuki. Każde z nich ma swoje uzasadnienie i tendencję do generowania własnych instytucji i organizacji. W polityce kulturalnej należy brać pod uwagę te źródła i związane z nimi konsekwencje:

1. Wsparcie rządowe – aby kwalifikować się do wsparcia rządu, instytucje kultury i artyści muszą wykazać, że ich działania spełniają normy jakościowe i ilościowe określone przez polityków i agencje rządowe; ponoszą oni także odpowiedzialność za swoje działania. Zatem jeśli rząd jest głównym źródłem finansowania, instytucje kultury są mniej lub bardziej zmuszone do pracy w układzie rządowym, co wpływa negatywnie na swobodę działania instytucji kulturalnych, a pośrednio na poziom kreatywności.

2. Finansowanie ze strony rynku – instytucje kultury i artyści mogą alternatywnie sprzedawać swoją pracę na rynku, także firmom sponsorującym; w tego rodzaju uzgodnieniach panuje zasada „coś za coś”, w związku z czym instytucje kulturalne mają dostarczyć produkt, za który druga strona jest gotowa zapłacić. Nie trzeba dodawać, że ten rodzaj finansowania wymaga wysiłku, zupełnie innego od tego, który jest niezbędny w przypadku ubiegania się o fundusze rządowe.

Tabela 1. Zalety i wady trzech sfer finansowania kultury

Sfera rynkowa		Trzecia sfera		Sfera rządowa	
<i>Quid pro quo</i> dobra prywatne cena		darowizna dobra wspólne		zasady demokracja/biurokracja dobro zbiorowe	
+	-	+	-	+	-
Wolność (w ujęciu negatywnym)	zależność	socjalna	wykluczenie	sprawiedliwość	brak dbałości
Wydajność	nierówność	społeczność	izolacja	obiektywizm	bezosobowa
Przedsiębiorczość	niestabilność	hojność	dobroczynność	zbiurokratyzowana	zbiurokratyzowana
Własność	chciwość	odpowiedzialność	zależność		niewydajna
Wyrazistość	anonimowość /bezosobowość	wolność (w ujęciu pozytywnym)	ograniczenie, wolność w ujęciu negatywnym	wspierająca	zależna

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Klamer i in. 2006, s. 61].

3. Finansowanie przez trzecią sferę – instytucje kulturalne mogą również zbierać fundusze z darowizn indywidualnych osób oraz instytucji prywatnych; darowiwny te mogą przybierać formę pieniężną, pracy na rzecz tych instytucji lub poświęconego im czasu. Historycznie ową rolę wypełniał mecenat, współcześnie zaś są to

fundacje. Finansowanie za pomocą trzeciej sfery jest charakterystyczne dla tradycji anglosaskiej, a jego rola w Europie zdaje się wzrastać. Za tego rodzaju sposobem finansowania przemawia argument, że tego rodzaju finansowanie zapewni idealistyczny i specyficzny charakter sztuki oraz jej wrażliwy charakter. W praktyce finansowanie kultury występuje we wszystkich trzech formach. Jednakże pogodzenie interesów wszystkich stron finansujących może być bardzo trudne. I chociaż każde źródło wydaje się otwarte na zaangażowanie innych źródeł, przy jednoczesnych wymogach co do określonych właściwości i cech organizacji kulturalnej, ich wpływ na jakość jej produktu lub usługi pozostaje niepewny i wciąż jest badany (zob. [Klamer i in. 2006]).

Włochy

Proces przekształcania dystrybucji funduszy dla kultury realizowany we Włoszech przebiegał na dwa różne sposoby:

- restrukturyzacji finansowania, co oznacza, że wszelkie wysiłki zmierzają do zrównoważenia rozwoju wszystkich sektorów i zmniejszenia priorytetu działań zorientowanych na ochronę dziedzictwa,
- poszerzenia możliwości finansowania dzięki udziałowi podmiotów pozarządowych w finansowaniu inicjatyw kulturalnych, zachęcając do ich sponsorowania i ustanawiania bezpośrednich powiązań między niezależnymi inwestorami prywatnymi i działalnością kulturalną.

Można było oczekiwać, że charakterystyczny dla administracji włoskiej regionalizm będzie wpływał na różnorodność tendencji w ramach polityki kulturalnej. Jednak na poziomie pragmatycznym dystrybucji funduszy można zauważyć, że system ten ma pewne cechy wyraźnie centralistyczne, ponieważ około 50-60% środków publicznych przeznaczonych na kulturę w ciągu dekady pochodziło ze szczebla centralnego. W kolejności według malejącego udziału środków wniesionych na rzecz kultury wymienia się: administrację gminną (miejską – 25-30%), administrację regionalną (około 12%), podczas gdy udział władz lokalnych w finansowaniu kultury pozostaje marginalny (około 2,5%).

Należy przy tym pamiętać, że wydatki publiczne dla instytucji kulturalnych reprezentuje tylko dziesiąta część całkowitych wydatków na kulturę we Włoszech, podczas gdy większość środków finansowych zainwestowanych w programy kulturalne pochodzi ze źródeł prywatnych (kultura konsumpcji, reklamy, sponsoringu). W związku z tym, mimo że władze centralne wolą zachować kontrolę nad swoim udziałem w budżecie, znaczne sumy środków pochodzące z rynku biorą udział we wspieraniu kultury regionalnej i, nie mniej znaczne – kultury lokalnej.

Finansowanie ze środków publicznych kultury we Włoszech wykazywało tendencję rosnącą od początku lat siedemdziesiątych aż do końca lat osiemdziesiątych. Począwszy od roku 1988 we Włoszech, podobnie jak w innych rozwiniętych krajach, dotacje państwowe na kulturę ulegały zmniejszeniu. Podejmowano powtarzające się próby zneutralizowania przejawów kryzysu przez reorganizację

organów administracji i optymalizację ich działalności. Gdy wprowadzenie nowych przepisów o ochronie dziedzictwa miało działać jako impuls do finansowania kultury w okresie poprzedzającym, działania te nie były refinansowane, co w znacznym stopniu spowodowało dekonstrukcję, która wystąpiła po 1988 r.

Spadek poziomu finansowania w sektorze sztuk teatralnych, jak również innych sektorów kultury, był odzwierciedleniem polityki ograniczania wydatków praktykowanej przez rząd włoski po kryzysie budżetowym w 1989 r. Redukcja całkowitych wydatków na kulturę była duża (aż o 27% w 1988 r., o 24% w roku następnym, aż do 9% w 1990 r.).

Ograniczenia w obszarze publicznego finansowania kultury, które wpływają na system zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym, oznaczają, że z powodów czysto ekonomicznych, aby prowadzić działalność w tym obszarze, konieczne jest zwrócenie się do rynku lub też czynienie starań, aby oferta skierowana była do tak szerokiej publiczności, jak to możliwe. Na znaczeniu zyskuje też sięganie po środki pochodzące ze źródeł alternatywnych, przez bezpośrednie sponsorowanie lub nawet inwestycje korporacji. W związku z tym Włochy stały się krajem modelowym w Europie w zakresie znacznych kwot środków finansowych płynących od prywatnych inwestorów na projekty kulturalne. W przypadku braku stosownych statystyk można odnosić się tylko do liczb podanych jako szacunki, według których włoskie koncerty wydają na kulturę każdego roku od 300 do 400 mln dolarów. Maksymalna ulga podatkowa od osób prawnych darowizny wynosi 1,3 mln ECU.

Poza znacznym rozmiarem wsparcie korporacji dla kultury i sztuki we Włoszech charakteryzuje spontaniczność. Sponsoring i inne formy wsparcia wzrosły zdecydowanie w obliczu boomu gospodarczego w latach osiemdziesiątych, kiedy to włoskie instytucje biznesowe i finansowe stały się świadome potencjalnych korzyści ekonomicznych, które mogą wynikać z ich zaangażowania w ochronę i rozwój różnych form kultury narodowej. Dwa główne instrumenty prawne mające na celu stymulowanie inicjatyw prywatnych to:

- ustanowienie prawa z 1982 r. o odliczeniu od podatku kwoty pieniędzy na przywrócenie zabytków i dzieł sztuki oraz organizowanie wystaw (bez ograniczeń przedmiotowych kwot);
- prawo z 1985 r. przewidujące odliczenia od podatku darowizn dla teatrów, muzyki, produkcji filmowych itp., początkowo ograniczone do 2% przychodów, później podniesione do 20%.

Dwuznaczność wymienionych przepisów i biurokratyczna nieefektywność stworzyły sytuację, w której korporacje, chcące osiągnąć możliwie jak największą korzyść ze składek (mierzoną głównie w kontekście marketingowym oraz poprawy wizerunku), decydowały o przedstawieniu kosztów sponsoringu jako wydatków na reklamę i promocję, które podlegają w pełni odliczeniu. Niejasność systemu publicznego w zakresie sponsoringu kultury najbardziej ogranicza indywidualnych partnerów, stąd udział ich darowizn nadal jest stosunkowo niewielki.

Kwestią, która wciąż wymaga bardziej precyzyjnego zdefiniowania, jest współdziałanie między sektorem publicznym i prywatnym. Oczywiście jest, że wyraźniej sprecyzowana polityka w zakresie sponsoringu pomogłaby uniknąć dysproporcji w finansowaniu, mającego aktualnie tendencję do sponsoringu lokalnie skoncentrowanego w kilku obszarach prestiżowych (pokrywających się z lokalizacją siedzib dużych firm) lub w kierunku grupowania inicjatywy wokół bardziej wybitnych i widocznych sektorów [*Cultural Policy in Italy* 1996].

Finlandia

W Finlandii wsparcie finansowe dla instytucji kultury narodowej ma charakter dotacji państwowych zarówno ustawowych, jak i uznaniowych. Ponadto finansowanie kultury ma swoje źródło w programach funduszy Unii Europejskiej i Nordic. Kreatywność jest promowana przez system dotacji, który obejmuje dotacje przyznane przez stowarzyszenia reprezentujące różne formy i ośrodki kultury i sztuki [Internet 3].

USA

Międzyamerykański Bank Rozwoju (The Inter-American Development Bank – IDB) wybrał 50 instytucji partnerskich do otrzymywania pomocy finansowej i technicznej dla projektów rozwoju kulturalnego w 26 krajach. Projekty te otrzymują dotacje w ramach programu rozwoju kultury, co ma na celu wspieranie przedsięwzięć artystycznych i twórczych. Przyznane dotacje dotyczyły innowacyjnych projektów szkoleniowych, sztuki, muzyki i teatru dla nauczycieli. Biorąc pod uwagę różnorodność tych dziedzin kultury, projekty zostały ocenione ze względu na ich rentowność, zakres kształcenia, efektywne wykorzystanie zasobów, długoterminowy wpływ na Wspólnotę, a co najważniejsze z punktu widzenia niniejszego opracowania – zdolność do pozyskania dodatkowych źródeł finansowania [Internet 4].

Bulgaria

W Bułgarii przystąpienie do Unii Europejskiej jako cel polityki stworzyło wielkie wyzwanie dla krajowej polityki kulturalnej, która miała wzmocnić miejsce bułgarskiej kultury w Europie przez zachowanie jej wartości i tożsamości narodowej. Polityka kulturalna ma na celu wspieranie, ochronę i rozpowszechnianie wartości kulturowych, a także stworzenie środowiska, które wspiera i chroni różnorodność kulturową, swobodę i kreatywność. Ministerstwo Kultury współpracuje z innymi instytucjami rządu w sferze edukacji, środowiska, turystyki, sportu itp., a także licznymi organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami. We współpracy tej kładzie się szczególny nacisk na zasadę pomocniczości, która zakłada wspólne obowiązki i zakres odpowiedzialności za wspólne dobro [Internet 2].

Tabela 2. Organizacje administracji publicznej odpowiedzialne za kulturę o systemie scentralizowanym

Kraj	System scentralizowany	Ministerstwo centralne z kompetencją kulturową	Lokalny szczebel rządowy	Inne ministerstwa	Arm Length Bodies/National Cultural Funds or Foundations	Reprezentanci różnych szczebli rządowych
1	2	3	4	5	6	7
Bułgaria	struktura scentralizowana, zmierzająca do decentralizacji	Ministerstwo Kultury	Rada Kultury (poziom miejski)	Finanse	Narodowy Fundusz Kultury (2000)	komisje międzyresortowe
Cypr	system scentralizowany	Ministerstwo Edukacji i Kultury	gminy (festiwale, biblioteki)	Komunikacja i Roboty Publiczne, Sprawy Zagraniczne		Związek Gmin Cypru
Czechy	system scentralizowany	Ministerstwo Kultury	gminy	Sprawy Zagraniczne		
Estonia	scentralizowana struktura państwa, niezależne polityki miejskie	Ministerstwo Kultury	gminy	– Edukacja, – Sprawy Wewnętrzne, – Gospodarka, – Finanse	– Estońska Fundacja Kultury (ECF), – Estońska Fundacja Filmowa	współpraca między różnymi ministerstwami
Finlandia	dwubiegunowy system scentralizowany: państwa i gmin, pionowa decentralizacja	Ministerstwo Edukacji i Kultury	gminy	– Finanse, – Sprawy Wewnętrzne, – Transport i Komunikacja, – Handel i Przemysł	– Finlandzka Rada ds. Sztuki, – regionalne rady ds. sztuki	Rada Stanu
Francja	scentralizowane struktury z trendami do regionalizacji i rosnącej roli lokalnego rządu	Ministerstwo Kultury i Komunikacji	departamenty, gminy, regiony	– Ministerstwo ds. Młodzieży, Edukacji i Badań Naukowych, – Sprawy Zagraniczne	– Fonds régionaux d’acquisition des musées (FRAM) – Fonds régionaux d’acquisition des bibliothèques (FRAB) – Fonds régionaux d’art contemporain (FRAC)	współpraca między gminami

1	2	3	4	5	6	7
Grecja	system scentralizowany	Ministerstwo Kultury	samorząd	<ul style="list-style-type: none"> – Prasa i Mass Media, – Środowisko, – Planowanie i Roboty Publiczne, – Sprawy Zagraniczne, – Edukacja i Wyznania, – Rozwój 	<ul style="list-style-type: none"> – Narodowe Centrum Książki, – Grecki Fundusz Filmowy, – Centrum Zarządzania, – kredyty dla prac archeologicznych, ujednolicenie stanowisk archeologicznych w Atenach, – Grecka Organizacja Kultury 	międzyministerialne komitety
Irlandia	bardzo scentralizowany system	Wydział Sztuki, Sportu i Turystyki, Departament Środowiska, Dziedzictwa i Samorządu Terytorialnego	samorządy (choć w mniejszym stopniu niż w innych krajach UE)	<ul style="list-style-type: none"> – Komunikacja Mórz i Zasobów Naturalnych, – Finanse, – Edukacja i Nauka, – Sprawy Zagraniczne, – Przedsiębiorstwo, – Handel i Zatrudnienie 	<ul style="list-style-type: none"> – Rada ds. Sztuki, – Narodowa Galeria Sztuki, – Muzeum Narodowe, – inne 	Plan wsparcia dla kultury i sztuki (ACCESS)
Łotwa	struktura scentralizowana, z tendencją do decentralizacji	Ministerstwo Kultury	gminy, miasta, powiaty	<ul style="list-style-type: none"> – Obrona, – Środowisko, – Sprawy zagraniczne 	<ul style="list-style-type: none"> – Stanowa Fundacja Stolicy Kultury 	
Litwa	Struktura scentralizowana, zmierzająca do decentralizacji	Ministerstwo Kultury	gminy, powiaty		<ul style="list-style-type: none"> – Fundacja Wsparcia dla Mediów, – Fundacja Wsparcia Kultury i Sportu, – Litewska Rada Kultury i Sztuki 	
Luksemburg	system scentralizowany	Ministerstwa ds. Kultury, Edukacji i Badań,		<ul style="list-style-type: none"> – Sprawy Zagraniczne, – Edukacja, – Sprawy Młodzieży 	<ul style="list-style-type: none"> – Narodowy Fundusz Kultury 	

Tabela 2. cd.

1	2	3	4	5	6	7
Holandia	struktura scentralizowana, zmierzająca do decentralizacji	Ministerstwo Edukacji, Kultury i Nauki	urzędy wojewódzkie i miejskie	<ul style="list-style-type: none"> – Mieszkalnictwo, Planowanie Przestrzenne i Ochrona Środowiska, – Rolnictwo, Przyroda i Jakość Żywności 	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusz Narodowy, – Fundacja Mondriaan, – Holenderski Fundusz Architektury, – Holenderska Fundacja Sztuk Wizualnych, Wzornictwa i Architektury, – Holenderska Fundacja Literatury, – Holenderski Fundusz Filmowy 	komisje współpracy międzyresortowej
Rumunia	system scentralizowany	Ministerstwo Kultury i Spraw Religijnych	częściowa władza gmin	<ul style="list-style-type: none"> – Sprawy Zagraniczne, – Badania i Edukacja 	– Fundusz Narodowy	międzyresortowy i międzyrządowa współpraca
Słowacja	system scentralizowany	Ministerstwo Kultury	próba decentralizacji	– Sprawy Zagraniczne	– Państwowy Fundusz Kultury ProSlovakia	
Słowenia	system scentralizowany, gminy odgrywają ważną rolę	Ministerstwo Kultury	gminy	<ul style="list-style-type: none"> – Szkolnictwo Wyższe, Nauka i Technologia, – Ekonomia, – Środowisko, Planowanie Przestrzenne i Energii, – Rolnictwo, – Sprawy Zagraniczne 	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusz Filmowy, – Fundusz dla Działań Kulturalnych 	
Szwecja	centralny układ; dialog na poziomie centralnym z autonomicznym szczeblem regionalnym i lokalnym	Ministerstwo Edukacji, Badań i Kultury	gminy, powiaty	<ul style="list-style-type: none"> – Środowisko i Przemysł, – Zatrudnienie i Komunikacja, – Finanse, – Sprawy Socjalne, – Sprawy Prawne 	– Krajowa Rada do spraw Kultury	

Wielka Brytania	system scentralizowany, ale z regionalnymi trendami decentralizacji i ważną rolą samorządu terytorialnego	Departament Kultury Mediów i Sportu (Anglia), szkocki minister kultury, turystyki i sportu, Szkocki Departament Edukacji, Zgromadzenie Narodowe Walii, DCAL – Irlandia Północna	silna rola władz lokalnych	Sprawy Zagraniczne	Rada ds. Sztuki, Zabytki, Historia Szkocji, pozarządowe organy publiczne	
-----------------	---	---	----------------------------	--------------------	--	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Council of Europe/ERICarts 2006, za: Klamer i in. 2006, s. 10-13].

Tabela 3. Organizacje administracji publicznej odpowiedzialne za kulturę o systemie zdecentralizowanym

Kraj	System zdecentralizowany	Ministerstwo centralne z kompetencją kulturową	Lokalny szczebel rządowy	Inne ministerstwa	Arm Length Bodies/National Cultural Funds or Foundations	Reprezentanci różnych szczebli rządowych
1	2	3	4	5	6	7
Austria	system federalny (struktura zdecentralizowana)	Sekretarz Stanu ds. Sztuki i Mediów	Bundesländer	– Sprawy Zagraniczne, – Wydział Gospodarki i Pracy, – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	organy doradcze odpowiedzialne za fundusze redystrybucji	Landeskulturreferentenkonferenz: Spotkanie Przedstawicieli Związkowych i Rząd Federalny

Tabela 3. cd.

1	2	3	4	5	6	7
Belgia	system federalny (zasada pomocniczości)	brak centralnego ministerstwa	społeczności: flamandzkie, francuskie, niemieckie	– Turystyka – Sprawy Zagraniczne, – Edukacja, – Zatrudnienie – Środowisko, – Multimedia, – Mobilność	– Fundusz Literacki, – Flamandzki Fundusz Audiowizualny	poziom federalny
Dania	system bardzo zdecentralizowany	Ministerstwo Kultury (głównie ustala ramy)	hrabstwa miejskie	– Środowisko, – Edukacja	– Państwowa Fundacja Sztuki, – Subwencje dla kinematografii, – Duński Urząd ds. Sztuki	
Niemcy	system federalny, pełna decentralizacja	Brak ministerstwa	Länder	– Niemieckie Federalne Ministerstwo Spraw Zagranicznych	– Fundacja Pruskiego Dziedzictwa Kultury	Stała Konferencja Ministrów Edukacji i Kultury w krajach, w Republice Federalnej Niemiec
Węgry	system zdecentralizowany z tendencją do ponownej centralizacji	Ministerstwo Narodowego Dziedzictwa Kulturowego	władze lokalne	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, – Transport i Telekomunikacja	– Narodowy Fundusz Kultury, – Węgierska Fundacja Publiczna dla Filmu Fabularnego	Narodowe Biuro Rozwoju
Włochy	rozwój podejścia federalnego	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa	regiony, prowincje, gminy	– Sprawy Zagraniczne, – Sprawy Wewnętrzne	– Venice Biennale, – Fondo Unico per lo Spettacolo	Międzyresortowy Komitet Planowania Gospodarczego, Konferencja Państwo-Regiony

Malta	decentralizacja kultury stała się priorytetem	Ministerstwo Turystyki i Kultury, Młodzieży i Sztuki	prawodawstwo dla władz lokalnych	– Sprawy Wewnętrzne	– Rada Kultury i Sztuki na Malcie, – Rada Dziedzictwa Malty, – Fondazzjoni Patrimonju Malti, – Narodowa Orkiestra, – inne	
Polska	decentralizacja zarządzania i finansowania kultury jest w toku; silny nacisk na poziomie władz lokalnych	Ministerstwo Kultury	poziom wojewódzki (województwo), regionalny (powiat), miejski (gmina)	– Sprawy Zagraniczne	– Fundusz Promocji Twórczości	Współpraca między ministerstwami w zakresie kultury
Portugalia	niektóre obszary z cechami decentralizacji	Ministerstwo Kultury	niezależność gmin	– Edukacja, – Solidarność Pracy i Środowiska, Planowania i Zagospodarowania, – Sprawy Zagraniczne		protokoły z różnych ministerstw
Hiszpania	system zdecentralizowany	Ministerstwo Kultury i Edukacji	Wspólnoty Autonomiczne (CCAA), gminy	– Sprawy Zagraniczne, – Środowisko	– Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música, – Instituto de la Cinematografía y de las Artes Audiovisuales	Comisión Delegada del Gobierno para Asuntos Culturales

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Council of Europe/ERICarts 2006, za: Klamer i in. 2006, s. 10-13].

Analizy ilościowe w obszarze finansowania kultury są bardzo trudne do sformułowania ze względu na fakt, iż wiele zmiennych pozostaje niedostępnych lub są trudne do porównania. W większości przypadków pozycja „wydatki na kulturę” odnosi się tylko do danych instytucji odpowiedzialnych za kulturę na szczeblu centralnym (ministerstwa, wydziały itp.) i nie zawiera danych z pozostałych wydziałów.

W wielu krajach ważną rolę odgrywają fundusze z loterii dla kultury, czasami ich dystrybucja pozwala na realizację przedsięwzięć kulturalnych, które bez tych środków nie byłyby możliwe. Ich gromadzenie i redystrybucja różnią się w zależności od kraju.

Wsparcie pośrednie dla kultury przez system podatkowy jest rozwinięte w różnym stopniu w krajach UE, jednak można zauważyć główny trend zmierzający w stronę wprowadzenia środków prawnych do ulg podatkowych dla darowizn i sponsoringu w sektorze kultury. Istnieją również inicjatywy mające na celu pobudzanie aktywności ludzi na rzecz sfery trzeciej (*non profit*) organizacji w sektorze kultury.

Wykorzystanie potencjału sektora prywatnego (trzecia sfera i instytucje rynkowe) w finansowaniu sztuki przynosi korzyści dla całego sektora kultury. Chociaż świadomość znaczenia trzeciej sfery (*non profit*) jest ciągle niewielka.

Opracowanie programów dotacji do stymulowania profesjonalizacji strategii marketingu i komunikacji dla organizacji przygotowujących granty i tych, które z nich korzystają, mogłoby stymulować lepszą komunikację między wszystkimi zainteresowanymi stronami [Klamer i in. 2006, s. 63-65].

3. Finansowanie instytucji kultury w różnych przekrojach

Z danych zamieszczonych w tab. 4 wynika, iż w badanym okresie ogółu wydatków publicznych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego rósł z poziomu 4281,39 mln zł w roku 2005 do 9326,82 mln zł w roku 2014, przy czym wartość środków przeznaczanych z budżetu państwa w poszczególnych latach ulegała większym wahanom.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wykazywały się większą stabilnością i ogólnie tendencją wzrostową. W badanym okresie udział wydatków poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego zmienił się istotnie. Największą część w strukturze wydatków budżetów samorządów terytorialnych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego stanowiły wydatki z budżetów gmin oraz wydatki miast na prawach powiatu. Udział wydatków z budżetów gmin kształtował się na poziomie od 31,0 do 44,8%, a miast na prawach powiatu – odpowiednio od 27,7 do 37%. Najmniejszy udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w budżetach JST wykazują powiaty.

Tabela 4. Wydatki budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według źródeł finansowania oraz ich struktura (w mln zł oraz w %)

Wyszczególnienie	2005		2010		2011	
Ogółem	4281,39	100,00	8 292,86	100,0	8 077,31	100,0
Budżet państwa	867,10	20,3	1 376,91	16,6	1 422,77	17,6
Budżety JST – razem	3 414,29	79,7	6 915,95	83,4	6 654,54	82,4
– gminnych	1 327,56	31,0	3 081,79	37,2	2 888,41	35,7
– miast na prawach powiatu	1 186,28	27,7	2 432,29	29,3	2 292,82	28,4
– powiatów	52,82	1,2	119,33	1,4	107,96	1,3
– województw	847,63	19,80	1 282,54	15,5	1 365,35	16,9
Wyszczególnienie	2012		2013		2014	
Ogółem	8 280,94	100,0	8 212,70	100,0	9 326,82	100,0
Budżet państwa	1 616,86	19,5	1 512,11	18,4	1 734,24	18,6
Budżety JST – razem	6 664,07	80,5	6 700,58	81,6	7 592,58	81,41
– gminnych	2 984,89	44,8	2 948,32	44,0	3 341,92	44,0
– miast na prawach powiatu	2 251,55	33,8	2 383,57	35,6	2 800,07	36,9
– powiatów	104,48	1,6	89,46	1,3	98,23	1,3
– województw	1 323,15	19,9	1 279,24	19,1	1 352,37	17,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z danych zaprezentowanych w tab. 5 wynika, iż budżet państwa najczęściej środków wydatkuje na utrzymanie muzeów (od 2010 roku corocznie ponad 21%), centrów kultury i sztuki (corocznie ponad 10%), a w najmniejszym stopniu finansuje galerie i biura wystaw artystycznych oraz działalność, która w dużej mierze jest finansowana z budżetów jednostek samorządowych, tj. domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby.

Inaczej kształtuje się struktura wydatkowania jednostek samorządu terytorialnego; jednostki te najczęściej środków kierują na funkcjonowanie: domów i ośrodków kultury, świetlic i klubów – około 30%, bibliotek – 17-23% oraz muzeów – około 10%. Jednostki samorządu terytorialnego bardzo niewielkie środki (poniżej 1% sumy) przeznaczają na funkcjonowanie kinematografii, archiwów, galerii i biur wystaw artystycznych.

Tabela 5. Wydatki budżetu państwa na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według wybranych rozdziałów klasyfikacji budżetowej

Wyszczególnienie	Wydatki budżetu państwa											
	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %
Rok	2005		2010		2011		2012		2013		2014	
Wydatki ogółem	208 132 944	x	294 893 878	x	302 681 609	x	318 001 861	x	306 523 007	x	312 522 669	x
Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, w tym:	1 032 087	100,00	1 448 147	100,00	1 493 687	100,00	1 716 955	100,00	1 441 043	100,00	1 739 496	100,00
– kinematografia	39 461	3,83	4 362	0,30	8 853	0,59	10 960	0,64	8 438	0,59	10 276	0,59
– Polski Instytut Sztuki Filmowej	14 253	1,38	16 011	1,11	13 469	0,90	15 500	0,90	14 650	1,02	10 806	0,62
– działalność radiowa i telewizyjna	263 599	25,54	22 385	1,55	22 669	1,52	22 730	1,32	19 556	1,36	21 771	1,25
– muzea	44 366	4,30	328 098	22,66	376 783	25,23	441 844	25,73	313 393	21,75	470 323	27,04
– ochrona zabytków i opieka nad zabytkami	97 812	9,48	129 995	8,98	94 900	6,35	135 761	7,91	126 504	8,78	126 112	7,25
– inna działalność na rzecz ochrony zabytków	8680	0,84	129 950	8,97	136 369	9,13	143 628	8,37	136 476	9,47	132 076	7,59
– galerie i biura wystaw artystycznych	77 936	7,55	9383	0,65	11 649	0,78	16 273	0,95	11 714	0,81	14 829	0,85
– centra kultury i sztuki	139 522	13,52	205 997	14,22	168 069	11,25	184 248	10,73	180 608	12,53	226 321	13,01
– biblioteki	90 494	8,77	93 615	6,46	87 469	5,86	108 563	6,32	98 845	6,86	107 642	6,19
– archiwa	17 946	1,74	111 687	7,71	118 770	7,95	137 628	8,02	109 972	7,63	142 533	8,19
– domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	65 921	6,39	10 080	0,70	8 052	0,54	9 190	0,54	4 730	0,33	6 045	0,35
– teatry	83 251	8,07	153 847	10,62	157 938	10,57	168 064	9,79	166 425	11,55	167 775	9,65
– filharmonie, orkiestry, chóry i kapele	41 975	4,07	48 372	3,34	50 640	3,39	57 266	3,34	54 925	3,81	62 794	3,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 6. Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według wybranych rozdziałów klasyfikacji budżetowej

Wyszczególnienie	Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego											
	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %	w tys. zł	w %
Rok	2005		2010		2011		2012		2013		2014	
Wydatki ogółem	103 807 100	x	177 766 153	x	181 594 742	x	180 459 271	x	149 981 448	x	196 754 150	x
Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, w tym:												
Kinematografia	3 436 903	100,00	7 006 228	100,00	6 754 600	100,000	6 847 050	100,00	4 940 112	100,00	7 723 133	100,00
PolSKI Instytut Sztuki Filmowej	4305	0,12	2 470	0,04	1 958	0,030	3 458	0,05	2 577	0,05	4 729	0,06
Działalność radiowa i telewizyjna	800	0,02	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Muzea	453 947	13,21	35	0,00	3	0,000	—	—	—	—	—	—
Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami	122 302	3,56	714 501	10,2	732 133	10,840	699 486	10,22	553 843	11,21	740 625	9,59
Inna działalność na rzecz ochrony zabytków	1910	0,06	499 964	7,14	462 226	6,840	397 507	5,81	125 670	2,54	336 230	4,35
Galerie i biura wystaw artystycznych	31 212	0,91	3 294	0,05	3 223	0,005	3 849	0,05	2 929	0,06	3 004	0,04
Centra kultury i sztuki	82 725	2,41	55 690	0,79	52 301	0,770	50 133	0,73	46 090	0,93	49 743	0,64
Biblioteki	818 283	23,81	260 456	3,72	280 244	4,150	265 063	3,87	164 467	3,33	242 509	3,14
Archiwa	849	0,02	1 145 187	16,35	1 178 633	17,450	1 181 354	17,25	1 154 454	23,37	1 304 664	16,89
Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	901 922	26,24	3 506	0,05	1 316	0,020	1 321	0,02	1 234	0,02	2 763	0,04
Teatry	305 189	8,88	2224 730	31,75	1 942 462	28,760	1 999 042	29,20	1 520 434	30,78	2 246 773	29,09
Filharmonie, orkiestry, chóry i kapele	198 842	5,79	691 804	9,87	704 003	10,420	722 771	10,56	597 178	12,09	693 206	8,98
	142 097	4,13	288 086	4,11	277 905	4,110	364 488	5,32	209 291	4,24	584 478	7,57

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 7. Udział wydatków budżetów jednostek samorządu terytorialnego według wybranych rozdziałów klasyfikacji budżetowej w wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (w Polsce i w województwie opolskim)

Rok	Ogółem	Na 1 mieszkańca w zł	Z „ogółem” w tys. zł				
	w tys. zł		muzea, ochrona i konserwacja zabytków	biblioteki	domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	teatry dramatyczne i lalkowe	teatry muzyczne, opery i operetki
	Polska						
2005	3 436 903	90,06	576 249	818 283	901 922	305 189	198 842
2010	7 006 228	183,47	1 216 886	1 145 187	2 224 730	691 804	288 086
2011	6 754 600	175,33	1 196 678	1 178 633	1 942 462	704 003	277 905
2012	6 847 050	177,69	1 099 519	1 181 354	1 999 044	722 771	364 488
2013	6 887 787	178,89	1 036 842	1 225 673	1 995 935	741 091	412 281
2014	7 723 133	200,68	1 078 705	1 304 664	2 246 773	693 206	584 478
	opolskie						
2005	93 589	89,17	12 326	22 851	32 500	11 069	-
2010	216 874	210,58	43 737	32 312	89 257	10 777	9 813
2011	176 515	173,81	30 833	29 879	77 726	10 671	11 137
2012	167 184	165,15	28 581	29 855	69 187	10 015	10 738
2013	164 288	163,15	24 963	31 582	63 985	12 390	7 194
2014	173 693	173,25	20 242	34 763	72 686	18 004	8 005

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z danych zaprezentowanych w tab. 7, dotyczących wydatków budżetów JST w Polsce, wynika, że wydatki te były bardzo duże w roku 2010, natomiast w latach następnych kształtowały się na znacznie niższym poziomie, przekraczając wielkość z roku 2010 dopiero w roku 2014. Tendencja w wysokości wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe przekłada się także w przeliczeniu na mieszkańca: wydatki te w latach 2001-2013 przekraczały 175 zł, nie osiągając jednak wartości 183,47 zł z roku 2010. Dopiero w roku 2014 ich poziom przekroczył wartość z roku 2010. Według struktury form działalności kulturalnej przeważa finansowanie form powszechnych, tj. domów i ośrodków kultury oraz bibliotek. Stosunkowo niewielki udział w strukturze wydatków samorządowych mają wydatki na teatry dramatyczne i lalkowe, muzyczne, opery i operetki. Oceniając te same dane dotyczące województwa opolskiego, należy zauważyć, że wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe realizowane przez samorządy w przeliczeniu na mieszkańca, z wyjątkiem roku 2010, kształtowały się na poziomie niższym niż średnia dla kraju, ponadto występuje bardzo negatywna tendencja powiększania się tej rozpiętości. Według struktury form działalności kulturalnej, podobnie jak w całym kraju, przeważa finansowanie form powszechnych, tj. domów i ośrodków kultury oraz bibliotek. Stosunkowo niewielki udział w strukturze wydatków samorządowych mają wydatki na teatry

muzyczne, opery i operetki, a tendencję malejącą w wydatkach widać zwłaszcza w odniesieniu do wydatków na muzea, ochronę i konserwację zabytków.

4. Przykład wykorzystania źródeł finansowania z RPO WO na realizację projektu edukacyjnego „Ochrona trzmiela i siedlisk z nim związanych oraz promowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie bioróżnorodności w województwie opolskim”

Województwo opolskie przede wszystkim jest regionem, w którym zasoby i walory przyrodnicze cechują się stosunkowo dużą różnorodnością przyrodniczą i krajobrazową, a ich rozmieszczenie przestrzenne występuje w układzie pasmowym w północnej, środkowej i południowej części województwa.

Utrzymanie tej bioróżnorodności, m.in. przez realizację zadań opisanych w projekcie, pozwoli na wykreowanie postaw, przekonań i systemów wartości sprzyjających zachowaniu różnorodności biologicznej, co w konsekwencji spowoduje zachowanie i wzmocnienie istniejącej różnorodności biologicznej.

W Strategii rozwoju województwa opolskiego do roku 2020 [Strategia województwa opolskiego do roku 2020...] województwo opolskie wskazuje się jako region o zróżnicowanym potencjale zasobów naturalnych i jakości środowiska. Posiadane potencjały, zawarte w zasobach naturalnych, stanowią atuty rozwojowe województwa, ale w wielu przypadkach mogą stanowić naturalne bariery ograniczające możliwości rozwoju (np. obszary o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych, ochrony zasobów wodnych, eksploatacji surowców, zagrożeń powodzią itp.).

Wykorzystanie atutów rozwojowych, wpływających z zasobów naturalnych i kulturowo-krajobrazowych, ograniczane jest przez aktualny stan jakościowo-ilościowy poszczególnych komponentów środowiska, będący konsekwencją procesów i zjawisk społeczno-gospodarczych zachodzących na jego obszarze.

Niewątpliwie stale poprawiający się stan środowiska i wzrost bioróżnorodności wpływają na jakość życia, zwiększenie możliwości atrakcyjnego zagospodarowania wolnego czasu mieszkańców i turystów oraz optymalnego wykorzystania zasobów przyrody. Takie też elementy zawiera w sobie wizja sformułowana dla województwa opolskiego we wskazanym dokumencie, stanowiącym, że województwo opolskie ma być wielokulturowym regionem wykształconych, otwartych i aktywnych mieszkańców, z konkurencyjną i innowacyjną gospodarką oraz ze środowiskiem przyjaznym do życia.

Podstawę do stworzenia optymalnych warunków poprawy jakości życia w regionie z poszanowaniem bioróżnorodności stanowić mogą szeroko zakrojone kampanie edukacyjne prowadzone na potrzeby regionu. Uzyskanie pozytywnych efektów tego procesu uzależnione jest m.in. od wykorzystania potencjału twórców i animatorów kultury, wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w sferze kultury.

W nawiązaniu do strategii rozwoju województwa opolskiego stwierdzić można, iż do tej pory instytucje kultury: Filharmonia Opolska, Teatr im. J. Kochanowskiego i Muzeum Wsi Opolskiej, nie były dostatecznie wspierane i co się z tym wiąże – nie został wykorzystany ich potencjał do stworzenia optymalnych warunków do zaspokojenia potrzeb edukacyjnych społeczeństwa oraz niewystarczający był wkład w rozwój edukacji ekologicznej w regionie.

Strategia rozwoju turystyki w województwie opolskim do roku 2020 opisuje województwo opolskie jako region atrakcyjny i zróżnicowany pod względem zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, mający różnorodną ofertę kulturalną i turystyczną, ale któremu jednocześnie zagraża wiele czynników.

Niska świadomość społeczna zagrożeń dotyczących zachowania czy podtrzymania aktualnej bioróżnorodności wymusza podejmowanie wszelkich starań w celu jej podniesienia i wypromowania proekologicznych zachowań. W ramach projektu planowane są działania mające poprawić stan i ochronę różnorodności biologicznej w województwie opolskim, ze szczególnym uwzględnieniem zwiększania poziomu świadomości ekologicznej wraz z promowaniem proekologicznych zachowań, również przez szeroki zakres działań edukacyjno-informacyjnych.

Celem głównym projektu jest zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami przez podniesienie wiedzy oraz ukształtowanie postaw i aktywności społeczeństwa na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej.

Cel główny ma być osiągnięty m.in. przez:

- podniesienie standardu, modernizację i dostosowanie obiektów zajmujących się edukacją ekologiczną na potrzeby osób niepełnosprawnych,
- zwiększenie poziomu wiedzy z zakresu edukacji ekologicznej oraz poprawę świadomości mieszkańców województwa opolskiego na temat wpływu bioróżnorodności na jakość życia i poprawę postaw społecznych związanych z ochroną środowiska naturalnego,
- budowanie wrażliwości ekologicznej przez ukazanie natury w sztuce na podstawie zdobytych informacji z zakresu różnorodności biologicznej dzięki działaniom edukacyjnym, tj. warsztatom, koncertom, lekcjom edukacyjnym prowadzonym w ośrodkach kultury.

Stanowi to przykład niestandardowego podejścia do realizacji funkcji edukacyjnej, z wykorzystaniem form przekazu, które z reguły nie kojarzą się z procesem kształcenia (koncerty, spektakle, biegi, wyjazdy terenowe), a stanowią atrakcyjny, aktywizujący odbiorcę instrument kształtowania właściwej postawy społecznej. Efektem jego zastosowania ma być zwiększenie wiedzy oraz ukształtowanie postaw i aktywności społeczeństwa na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej, poprawa świadomości w zakresie mechanizmów i instrumentów służących ochronie i zrównoważonemu użytkowaniu różnorodności biologicznej, a także wiedzy na temat użytkowania różnorodności biologicznej w sposób zrównoważony, z uwzględnieniem równego i sprawiedliwego podziału korzyści

i kosztów jej zachowania, w tym także kosztów zaniechania działań rozwojowych ze względu na ochronę zasobów przyrody.

Projekt ma charakter komplementarny i jest spójny z dokumentami o zasięgu zarówno lokalnym, krajowym, jak i międzynarodowym; są nimi:

1. Strategia rozwoju województwa opolskiego do 2020 roku.
2. Regionalny program operacyjny województwa opolskiego na lata 2014-2020.
3. Program ochrony środowiska dla województwa opolskiego na lata 2011-2014 z perspektywą do roku 2018.
4. Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016.
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, DzU 2013, poz. 627 z późn. zm.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, DzU 2013, poz. 1232 z późn. zm.
7. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, DzU 2012, poz. 1235 z późn. zm.
8. Konwencja o różnorodności biologicznej sporządzona w Rio de Janeiro z dnia 5 czerwca 1992 r., DzU nr 184, poz. 1532.

W ramach projektu „Ochrona trzmiela i siedlisk z nim związanych oraz promowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie bioróżnorodności w województwie opolskim” można wyróżnić jego cztery filary; są nimi:

- 1) opracowanie koncepcji modelowego zagospodarowania zieleni zgodnej z dawną tradycją, stworzenie wzorcowych form zagospodarowania terenów zielonych tradycyjnej wsi opolskiej przyjaznej pożytecznym owadom, w szczególności trzmielom, zgodnie z wypracowaną koncepcją, w tym pokazowa, tradycyjna hodowla zwierząt, utworzenie tradycyjnych ogródków przydomowych, pól i zadrzewień,
- 2) realizacja warsztatów i szeroko rozumianej edukacji ekologicznej,
- 3) atrakcyjne spektakle oraz koncerty związane z tematyką bioróżnorodności ze szczególnym uwzględnieniem roli trzmiela,
- 4) promocja projektu.

Tabela 8. Opis zadania przypisanego do określonego realizatora

Realizator zadania	Nazwa zadania i opis
1	2
Muzeum Wsi Opolskiej Teatr im. J. Kochanowskiego w Opolu	I – modernizacja (rewitalizacja i remont) trzech obiektów zabytkowych Muzeum Wsi Opolskiej (chałupa z Wichrowa – „Wachtyrka”, chałupa z Dąbrówki Dolnej – „Wełna”, chałupa z Karmonek Nowych) na potrzeby stworzenia bazy edukacji ekologicznej, dostosowanie budynku Teatru im. J. Kochanowskiego do potrzeb osób niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie

Tabela 8. cd.

1	2
Muzeum Wsi Opolskiej	II – inwentaryzacja oraz opracowanie koncepcji modelowego zagospodarowania zieleni zgodnej z tradycją dawnej, kwiecistej wsi opolskiej, w tym projekt prac pielęgnacyjnych, wycinek i nowych nasadzeń na potrzeby edukacyjne, stanowiących odpowiednią bazę pokarmową dla trzmieli i innych pożytecznych owadów
Muzeum Wsi Opolskiej	III – stworzenie wzorcowych form zagospodarowania terenów zielonych tradycyjnej wsi opolskiej przyjaznej pożytecznym owadom, w szczególności trzmielom, zgodnie z wypracowaną koncepcją, w tym pokazowa, tradycyjna hodowla zwierząt, utworzenie tradycyjnych ogródków przydomowych, pól i zadrzewień
	IV – działania w zakresie edukacji ekologicznej
Muzeum Wsi Opolskiej Teatr im. Jana Kochanowskiego Filharmonia Opolska województwo opolskie	IV.I – imprezy plenerowe w Muzeum Wsi Opolskiej, tzw. piknik ekologiczny z okazji Międzynarodowego Dnia Ziemi, organizowane dwukrotnie: na początek projektu i na jego podsumowanie
Muzeum Wsi Opolskiej	IV.II – warsztaty ekologiczne w Muzeum Wsi Opolskiej poruszające tematykę ochrony trzmieli i innych pożytecznych owadów. Planuje się zajęcia z zakresu popularyzacji wiedzy o trzmielach, w tym dotyczących zagrożeń i roli, jaką odgrywają w środowisku; przystępna, praktyczna forma zajęć, podczas których uczestnicy będą m.in. budować domki dla trzmieli, co ułatwi kształtowanie proekologicznych postaw wobec gatunków chronionych
Teatr im. Jana Kochanowskiego	IV.III – prezentacja w Teatrze im. J. Kochanowskiego w Opolu spektaklu edukacyjno-ekologicznego, stworzonego specjalnie na potrzeby realizacji projektu na podstawie powieści Jamesa Herriota, pt. „Wszystkie stworzenia duże i małe”; akcja sztuki rozgrywać się będzie we wsi opolskiej, w której zachowały się cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe
Filharmonia Opolska	IV.IV – warsztaty ekologiczne w Filharmonii Opolskiej, podczas których uczestnicy zapoznają się z możliwościami wykorzystywania elementów otaczającej nas natury na potrzeby stworzenia instrumentów muzycznych; zajęcia zakładają interaktywność z uczestnikami, dzięki której tematyka bioróżnorodności terenów Opolszczyzny będzie bardziej przystępna
Województwo opolskie	IV.V – organizacja konkursu fotograficznego „Z lotu trzmiela”, który zakłada ukazanie bogactwa przyrodniczego środowiska związanego z życiem trzmieli i innych pożytecznych owadów. Konkursowi towarzyszyć będzie wystawa prac uczestników
Muzeum Wsi Opolskiej Województwo opolskie	IV.VI – organizacja konkursu na najpiękniejsze, kwiatne tradycyjne zagospodarowanie ogródków przydomowych na terenach wiejskich, sprzyjające ochronie trzmieli i innych pożytecznych owadów
Muzeum Wsi Opolskiej	IV.VII – opracowanie i wydanie pokonkursowego albumu prezentującego tradycyjne zagospodarowanie ogródków przydomowych opolskiej wsi, sprzyjające ochronie trzmieli i innych pożytecznych owadów

1	2
Muzeum Wsi Opolskiej	IV.VIII – warsztaty edukacyjne dla mieszkańców pięciu wybranych wsi w województwie opolskim, mających na celu przywrócenie kwiecistego charakteru wsi, sprzyjającego ochronie trzmieli i innych pożytecznych owadów przez zapoznanie uczestników z tradycyjnym zagospodarowaniem ogródków przydomowych, tradycyjnymi gatunkami roślin oraz ich wymaganiami (przygotowanie ulotki informacyjnej)
Filharmonia Opolska	IV.IX – edukacyjno-ekologiczny bieg terenowy po Opolszczyźnie „Lot trzmiela”
Województwo opolskie	IV.X – opracowanie i wydanie materiałów edukacyjnych dla osób uczestniczących w działaniach projektowych
Województwo opolskie	IV.XI – produkcja filmu dotyczącego ochrony trzmiela, popularyzującego tematykę ochrony owadów pożytecznych oraz promującego postawy społeczne sprzyjające ochronie bioróżnorodności
Województwo opolskie	V – promocja projektu, w tym kampania informacyjna o działaniach projektowych w mediach (prasa, radio, Internet), opracowanie i wydanie materiałów promocyjnych
Filharmonia Opolska Teatr im. J. Kochanowskiego	VI – koordynatorzy merytoryczni
Muzeum Wsi Opolskiej Filharmonia Opolska Teatr im. J. Kochanowskiego Województwo opolskie	VII – zarządzanie projektem
Filharmonia Opolska	osobny koszt – zadanie: przygotowanie dokumentacji projektu (SWI)

Źródło: opracowanie własne.

Należy zauważyć, że zaprezentowane w projekcie zadania będą się odbywać głównie w miejscach o najwyższej lub wysokiej atrakcyjności, w ciekawej dla odbiorcy formie, co powinno gwarantować wysoką skuteczność w osiągnięciu przyjętych założeń. Działania te poprawią wizerunek województwa opolskiego jako regionu dbającego o środowisko, a w konsekwencji przyczynia się do jego prezentacji jako miejsca właściwego do bytowania dla lokalnej społeczności.

W wyniku podjętych działań powinno nastąpić:

- uzupełnienie i upowszechnienie wiedzy o rozmieszczeniu i zasobach składników różnorodności biologicznej,
- zintensyfikowanie działań na rzecz zwiększania poziomu wiedzy i świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,

- nasycenie strumieni informacyjnych treściami dotyczącymi ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,
- udoskonalenie systemu informacji o różnorodności biologicznej,
- zwiększenie zaangażowania obywatelskiego na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,
- wzmocnienie procesu nauczania problematyki ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,
- rozwinięcie i popularyzacja wiedzy naukowej na temat stanu i zagrożeń różnorodności biologicznej oraz skuteczności podejmowanych działań ochronnych,
- poprawa warunków dla zachowania wartościowych zjawisk kultury regionalnej i lokalnej, związanych z utrzymaniem tradycyjnych form gospodarowania, umożliwiających zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej oraz edukacja dzieci i młodzieży w zakresie tej tematyki,
- wzmocnienie działań na rzecz utrzymania różnorodności kulturowej, jako instrumentu mającego wpływ na ochronę i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej.

5. Zakończenie

Ogólnie można stwierdzić, że postępuje proces decentralizacji źródeł finansowania. W większości krajów UE proces ten się rozpoczął i zmierza w kierunku reorganizacji administracji odpowiedzialnej za sprawy kulturalne i bardziej aktywnego zaangażowania niższych szczebli rządowych, samorządowych.

Wsparcie rządowe dla działań kulturalnych wykorzystuje dotacje pośrednie i bezpośrednie. Wsparcie bezpośrednie dla kultury i sztuki przybiera formę dotacji, grantów i nagród, natomiast wsparcie pośrednie to ulgi podatkowe.

Świadomość potencjału sektora prywatnego (trzecia sfera i rynek) w aspekcie finansowania sektora kultury i sztuki jest stosunkowo niewielka. Jednakże jego rola wydaje się wzrastać w sposób znaczący. Zauważalny jest też zwrot w kierunku bardziej pozytywnego nastawienia względem wsparcia ze strony biznesu.

Rządy i samorządy nadal pozostają największym wsparciem kultury w porównaniu z innymi sektorami. Mimo to wszystkie trzy sfery – rząd, rynek i trzecia sfera (*non profit*) – działają jednocześnie i ich przenikanie jest bardziej regułą niż wyjątkiem.

Aby zachęcić prywatnych inwestorów do zaangażowania we wspieranie kultury i sztuki, przydatne może okazać się stymulowanie komunikacji między zainteresowanymi stronami; podobnie organizacje kulturalne powinny budować umiejętności komunikacji i zarządzania oraz odpowiednio je dostosowywać.

Przedstawiony projekt jest przykładem wykorzystania źródeł finansowania zadań realizowanych przez instytucje kultury niezwiązanych z działalnością, do której prowadzenia jednostka została powołana. Instytucje kultury stoją w obliczu ograniczeń źródeł finansowania, a jednocześnie mają zasoby, które umożliwiają prowadzenie nietypowej aktywności z wykorzystaniem środków wyrazu atrakcyj-

nych dla odbiorcy. Dzięki tym środkom instytucje te mogą w ciekawy sposób przekazywać treści społeczne, w tym edukacyjne i integracyjne.

Literatura

- Council of Europe/ERICarts 2006, National reports of the institutions responsible for culture at the central level (ministries, department, etc.), European Commission, Culturelink, Policy for Culture. *Cultural Policy in Italy*, prepared by Culturelink, Copyright IRMO/Culturelink 1996, <http://www.wgcd.org/policy/clink/Italy.html#FINAN> (dostęp 25.11.2015).
- Gorodnichenko Y., Roland G., 2010, *Culture, institutions and the wealth of nations*, Working Paper 16368 <http://www.nber.org/papers/w16368>, National Bureau of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 September.
- Klamer A., Petrova L., Mignosa A., 2006, *Financing the Arts and culture in the European Union*, Policy Department Structural and Cohesion Policies, "Culture and Education", Brussels, European Parliament, November 2006.
- Konwencja o różnorodności biologicznej sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. nr 184, poz. 1532).
- Cultural Policy in Italy*, prepared by Culturelink, Copyright IRMO/Culturelink 1996, <http://www.wgcd.org/policy/clink/Italy.html#FINAN> (dostęp 25.11.2015).
- <http://www.culturalpolicies.net/web/bulgaria.php?aid=41> (dostęp 25.11.2015).
- <http://www.iadb.org/en/news/announcements/2012-08-08/cultural-development-grant-program-2012,10079.html> (dostęp 24.11.2015).
- http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/rahoitus_ja_ohjaus/index.html?lang=en (dostęp 25.11.2015).
- Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016.
- Program ochrony środowiska dla województwa opolskiego na lata 2011-2014 z perspektywą do roku 2018.
- Regionalny program operacyjny województwa opolskiego na lata 2014-2020.
- Strategia województwa opolskiego do roku 2020, przyjęta uchwałą nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 grudnia 2012 r.
- Szultka S., Zbieranek P., *Nowy wymiar kultury*, [w:] *Kultura – polityka – rozwój. O kulturze jako dźwigni rozwoju społecznego polskich metropolii i regionów*, Szultka S., Zbieranek P. (red.), Wolność i Solidarność, nr 44, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2012.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, DzU 2013, poz. 1232, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, DzU 2013, poz. 627 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, DzU 2012, poz. 1235 z późn. zm.

Internet

- [1] <http://www.wgcd.org/policy/clink/Italy.html#FINAN> (dostęp 25.11.2015).
- [2] <http://www.culturalpolicies.net/web/bulgaria.php?aid=41> (dostęp 25.11.2015).
- [3] http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/rahoitus_ja_ohjaus/index.html?lang=en (dostęp 25.11.2015).
- [4] <http://www.iadb.org/en/news/announcements/2012-08-08/cultural-development-grant-program-2012,10079.html> (dostęp 24.11.2015).